

qui eandem pro universis hominibus proposuit ac revelavit, non potest non velle, ut homo ipsam tueri et propagare totis viribus conetur, quippe hac ratione tum gratitudinem et obedientiam erga Deum ipsum, tum amorem et benevolentiam erga proximum homo ostendit ac exequitur.

Ex hujusmodi officiis, atque ex doctrina in superiori paragrapho tradita, legitima consecutione habentur subjecta Corollaria:

1.^m *Ergo indifferentismus religiosus impius simul et absurdus existit.* Impius quidem, quatenus negligit, aut contemnit addiscere, vestigare, et amplecti veram religionem sine qua impossibile est placere Deo, moralem vitam agere, propriam destinationem præsentem et futuram agnoscere, ac demum veram beatitudinem in vita immortalis obtinere. Absurdus quoque; qui vel supponit, homini nihil curandum de Deo atque religione, aut supponit, religiones omnes æque bonas et veras existere: quod utrumque rationi adversatur et contradictionem implicat.

2.^m *Ergo turpiter errat Rationalismus, dum adstruit, officia hominis erga Deum sola lege morali ac naturali contineri.* Siquidem, satis constat ex dictis insufficientia rationis humanæ ad veram religionem prosequendam, et cultum Deo exhibendum; immo etiam ad cognoscendam ipsam legem naturalem, eamque integram adimplendam, nisi humano generi Deus subvenire voluisset per revelationem doctrinæ religiosæ et moralis, cujus ope homines cuncti, sive sapientes, sive insipientes, tuto ac facile possent religionis ac moralis officia cognoscere et adimplere ¹.

¹ Igitur, ut verus rationalismi transcendentalis parens loquitur Kant, dum scribit: "Tout ce que l'homme pense pouvoir faire en dehors d'une conduite morale pour plaire à Dieu, est pure imagination et culte faux.", *Oschinger, Dict. Encyc. cit.*, tom. XIX, pag. 473.

ARTICULUS SECUNDUS

De cultu Deo exhibendo.

Quoniam, ut habet D. Thomas ¹, «*religio dicitur secundum quod exhibet Deo debitum famulatum in his, quæ pertinent specialiter ad cultum divinum, sicut in sacrificiis, oblationibus et aliis hujusmodi,*» postulat methodi ratio, ut postquam de religione in genere ac officiis ex ea profluentibus diximus, dicamus nunc de cultu, quo Dei religio manifestatur, et viget apud hominem; nam *prius est Deum scire, consequens colere*, inquit Lactantius.

Qua in re confutandi præsertim veniunt: 1.º qui Dei cultum externum ac publicum rejiciunt; 2.º qui libertatem cultus seu religionis adstruunt et tuentur. Adversus quos sit

THESIS I.^a

Homo Deum colere debet, non modo cultu interno, sed etiam externo et publico.

Quoad cultum internum, thesis probatione non indiget. Nemo enim, nisi atheus existat, negaverit, hominem Deo debere adorationem, honorem, timorem, amorem, gratiarum actionem, cætera hujusmodi, quæ Dei dominium et excellentiam, bonitatem summam atque beneficia ab eo recepta, protestatur et confitetur.

Quoad cultum externum prob. 1.º Ratio sufficiens cultus duo præsertim complectitur, nempe, protestari seu confiteri supremum Dei dominium et excellentiam, ratione cujus plena subjectio ipsi debetur, ac simul agnoscere ejus bonitatem et gratias agere ob beneficia ab eo emanantia; atqui homo non minus subjicitur Deo quoad corpus quam quoad animam, nec minus gratiarum actiones Deo rependere tene-

¹ *Sum. Theol.*, 2.^a 2.^æ, q. 81, art. 8.º

tur pro corporeis ac sensibilibus bonis quam pro spiritualibus: ergo sicut ratione animæ et donorum spiritualium homo Deo exhibet cultum internum, ita ratione corporis ac sensibilibus bonorum congruum est, ut externum ac sensibilem cultum eidem exhibeat.

2.º Cultus externus ad internum ducit, ita ut hujus perfectio et conservatio ab illo pendeat: ergo, si internum homo Deo exhibere tenetur, etiam externum. Ant. ex eo constat, quod homini connaturale sit, pro præsentis statu conjunctionis animæ cum corpore, ad spiritualia ex sensibilibus et per sensibilia manuduci, prout experientia ipsa testatur. Sicut ergo videmus, animam a sensibilibus dependere quoad cognitionem intellectualem, adeo ut hæc vel penitus, vel maxima ex parte deficeret, deficientibus sensibus ac sensibilibus objectis, ita etiam cultus internus languesceret atque deficeret, nisi ad eundem per verba et alia sensibilia homo seipsum quoad affectiones internas excitaret. Ergo cultu externo per verba et alia signa sensibilia indiget homo, ut cultum ipsum internum, qui præcipuus est, congrua ratione exhibeat, conservet, ac foveat. Qua in re egregie D. Thomas ¹. «Verbis alia ratione utimur ad Deum, et alia ratione ad hominem. Ad hominem enim utimur verbis, ut conceptum nostris cordis, quem non potest cognoscere nisi verbis nostris, ei exprimamus... Sed ad Deum verbis utimur, non quidem ut ei, qui est inspector cordium, nostros conceptus manifestemus, sed ut nos ipsos et alios audientes ad ejus reverentiam inducamus. Et ideo necessaria est laus oris, non quidem propter Deum, sed propter ipsum laudantem, cujus affectus excitatur in Deum ex laude ipsius.»

Quoad cultum publicum, ejus utilitas ac necessitas ex præjactis principiis colliguntur. Etenim: 1.º sicut cultus internus sine externo langueret ac deficeret, ita et ipse externus absque cultu publico seu colectivo; videmus enim, homines privatos ad cultum internum et externum per cultum publi-

¹ Sum. Theol., 2.^a 2.^{ae}, quæst. 91, art. 1.º

cum excitari ac commoveri ¹; 2.º cultus publicus, ac solemnitates collectivæ, animæ affectus ac internum cultum Dei maxime fovent et augent, idque propter vim exempli, ac principium imitationis, quæ plurimum apud homines vigent; siquidem, experientia teste, dum plures homines simul conveniunt, ipsorum animi eriguntur, roborantur, ac unus in alterum influit mutua atque misteriosa quadam actione et reactione; 3.º quia publicus cultus non solum est consecrarium spontaneum publicæ religionis, sed homines inter se arctiori vinculo conjungit, ac vitam socialem et politicam inter ipsos fovet, juvat et promovet. Quod si adjiciatur, cæremonias et ritus cultus publici esse veluti symbola quædam, quibus continentur et exprimuntur dogmata religiosa et moralia, proculdubio fateri oportebit, maximam existere utilitatem et necessitatem cultus publici, qui aliunde nihil aliud est quam consecrarium naturale et spontaneum cultus, tam interni, quam externi.

THESIS 2.^a

Libertas cultuum seu religionis illicita est ex genere suo; nec proinde licet cooperari ad ejus introductionem in natione catholica.

Thesis non procedit de libertate religionis vel conscientiæ, ut loqui amant recentiores, quatenus internam conscientiam solum afficit. Nam, quamvis ut prorsus falsa habenda sit sententia eorum, qui edicunt et autumant, homini liberum esse, quam voluerit, religionem amplecti et sequi in foro conscientiæ, cum revera homo teneatur, etiam in hoc foro interno, amplecti et sequi, non quamlibet, sed veram solum religionem, attamen, quia internos hosce actus potestas humana nec nosse nec adjudicare potest, thesis non procedit de libertate conscientiæ internæ.

¹ «Plusieurs particuliers, ajebat Leibnitz, qui participent au culte public, n'en auraient aucun s'il n'y en avait point de public.» Apud Flottes, *Encyclop. du XIX siècle*, tom. ix, p. 411.

Prob. 1.º Indifferentismus religiosus illicitus est ex genere suo, atque rectæ rationi adversatur; siquidem indifferentismum religiosum adstruere aut profiteri, idem est ac edicere et profiteri, vel omnes religiones esse æque veras, quod absurdum est, cum dogmata ipsarum contradictoria sint, vel Deo indifferens esse, quod cultu legitimo, aut illegitimo, vera, vel falsa religione colatur ab homine, quod sane non minus absurdum agnoscitur: atqui libertas cultuum seu religionum involvit ac præ se fert indifferentismum religiosum; ergo. Min. patet. Nam qui propugnat, et ut bonam moraliter habet libertatem cultuum seu religionum, practice profitetur, vel omnes religiones esse æque bonas et veras, vel indifferens esse, quod Deus cultu legitimo, aut illegitimo, vera, vel falsa religione colatur, in quo sita est natura indifferentismi religiosi.

Prob. 2.º Injustum et absurdum est, eadem jura et protectionem publicam concedere errori ac veritati, malo ac bono; quandoquidem, tam recta ratio, quam ipsa lex naturalis docent, hominem teneri veritatem ac bonum morale amplecti et tueri, errorem atque malum morale vitare et fugere; atqui introducere in natione catholica, seu cooperari ad introducendum libertatem cultuum, nihil aliud est quam introducere vel cooperari ad introductionem erroris et mali moralis, in locum veritatis et boni moralis; immo vero, cum ex errore circa religionem majora nocumenta et mala moralia homini obveniant, major exurget obligatio ex lege naturali ipsum vitandi, sive a seipso et aliis, quoad privatas personas, sive a multitudine, quoad publicas personas gubernantes, quibus cura multitudinis incumbit. Ergo, qui præsumunt nationi catholicæ, quæ veræ religioni adhæret, illicite agunt, legem naturalem transgrediuntur, ac muneri et officio suo desunt, si vel introducant, vel introduci sinant libertatem cultuum vel religionum.

Prob. 3.º Ex gravissimis incommodis et malis, quæ ex libertate religionum oriuntur. Quorum quædam tantum brevitatibus studio indicare sufficiat: 1.º libertas religionum, dum

in natione catholica introducitur, ipsam societatem civilem, ac commune bonum patriæ in periculo constituit, simulque multiplicibus malis obruit. Luculenter id testatur historia, quæ nos edocet, occasione libertatis religionum introducendæ, in Gallia, in Germania, Helvetia, aliisque Europæ nationibus, exorta fuisse maximas perturbationes politicas, civilia bella, tumultus, ac mala omnis generis usque ad ruinam fere patriæ sive dissolutionem illarum nationum.

2.º Vincula societatis domesticæ vel dirumpit, vel infirmat, dissensiones atque dissidia inter cognatos fovet, inobedienciæ filiorum erga parentes occasiones ac prætextus suppeditat, dum religionem et moralia principia diversa a religione et moralibus principiis parentum se profiteri autumant, mœroribus denique, laboribus ac amaritudine morali membra familiæ obruit ¹, præsertim dum hora mortis et æternitatis appropinquat.

3.º Tandem religionum libertas viam sternit perturbatio-

¹ Vid. *La Fuente* in opere, cui titulus: *La pluralidad de cultos y sus inconvenientes*, ubi de argumento nostræ thesisi egregie, pro more, disserit. Speciminis loco en ejus verba quoad inconvenientia ex parte familiæ: "El espectáculo de una familia dividida por opiniones religiosas es muy triste, y en España lo sería mucho más. El padre, protestante, va ó no va al templo; el hijo, escéptico y racionalista, va al billar y al casino, mientras que la madre con su hija, cual otra Santa Mónica, va á la Iglesia, arrostrando las burlas del uno y el desdén del otro, á llorar sus extravíos y pedir á Dios los reduzca al buen camino..."

¡Oh! por más que se quiera decir, debe ser horroroso el padecimiento de un católico al ver morir dentro de su propia casa, dentro de su propia familia, una persona querida, á la cual se profesa cariño, y mirar con los brazos cruzados cuál pasan los momentos en que pudiera salvarse, y cuál se acerca la hora de la eternidad para aquella alma, que dentro de pocos momentos será quizá, por su falta de fe, reprobada, inexorable é irremisiblemente perdida, y perdida para siempre.

Un indiferentista, un librecultista, no puede comprenderlo;

nibus ac periculis socialibus, idque triplici potissimum ratione: 1.º quia ejus introductio in catholica natione fert secum mutationem legum et institutionum nationalium circa familiam, circa templa, circa doctrinam cum aliis hujusmodi, quod sane perturbationi et periculis obnoxium existit; 2.º quia homines perversi et sapientes in malo occasionem inde accipiunt ad multitudinem ignaram et simplicem decipiendam et concitandam adversus magistratus et gubernantes; 3.º quia favet corruptioni morum, cum nota sit hominis propensio et facilitas ad amplectendas doctrinas seu religiones, quæ vitiis et passionibus indulgent. Quinimmo, libertas religionum viam sternit ad eversionem omnis religionis et moralis, quippe ex tristi experientia novimus, homines eos, qui libertatem cultus initio tuentur, prædicant, magnopere extollunt, temporis lapsu eversionem totius religionis et moralis proclamare, prout observare licet in rationalistis qui *Solidarii* audiunt¹, quorum societas in Gallia, et nationibus aliis, in quibus libertas cultuum viget, in dies propagatur.

Ex hucusque expositis inferre licet subjecta

ya lo sé; pero cualquier católico medianamente fervoroso lo comprenderá muy bien.

Y luego después, al acompañar sus restos mortales á la última morada, llegar con ellos hasta la puerta del templo, ó del cementerio, y decir aquellas palabras, que en casos tales pronunciaba el gran O'Connell al acompañar los restos de algún amigo protestante: ¡Mi amistad llega hasta aquí! "Pág. 290-91.

¹ Quid hoc nomine intelligatur, quidque sibi velint *solidarii*, his verbis exponit cit. La Fuente: "El solidario no cree en Dios, no cree en el alma, no cree en lo sobrenatural; no cree ni á un Dios tonto y holgazán, á quien lo mismo importa el bien que el mal, y á la humanidad la convierte en un Dios. El solidario se compromete á no profesar ninguna religión, y despreciarlas todas; no casarse á la faz de la Iglesia; no bautizar á los hijos que nazcan de su concubinato; no asistir á ningún acto religioso, ni admitir ningún culto; no tratar con ningún sacerdote de ninguno de ellos;

Corollaria:

1.^m Graviter peccant, qui verbo, scriptura, vel alia quavis ratione, operantur vel cooperantur ad introductionem libertatis cultus seu religionum in natione catholica. Etenim, non solum Christi præcepta et legem naturalem contemnunt et transgrediuntur, qui hoc peragunt, sed damnum maximum inferunt concivibus, qui exponuntur periculo veram seu catholicam Religionem amittendi, extra quam salus esse nequit.

2.^m Reges et supremi magistratus reipublicæ catholicæ jus et obligationem habent obsistendi totis viribus introductioni libertatis cultuum, gravissimeque peccant in Deum ac in rempublicam sibi commissam, si secus faciant. Siquidem, qua reges et magistratus *catholici*, tenentur Christi præcepta observare, fidem catholicam adversus errores tueri atque Ecclesiæ jura sarta tectaque servare.

3.^m Quoad eas nationes tamen, in quibus libertas religionum jam introducta et firmata existit, *tolerari* quidem possunt falsæ religiones licite a regibus et magistratibus catholicis ad vitanda majora mala, sed minime directe aut positive *protegi*. Unde prorsus rejicienda hodierna praxis protegendæ, ac æqualia jura concedendi omnibus religionibus; tum quia naturali legi et rationi adversatur eadem jura eademque protectionem concedere errori et veritati, malo et bono; tum quia hoc idem est ac indifferentismum religiosum practice profiteri, ac statum seu rempublicam statuere et solidare velle super basim atheam.

4.^m Ergo rejiciendus *Latitudinarismus*, apud quem homo æternam salutem assequi potest extra veram Christi Ecclesiam, ac per cultum cujusvis religionis. Unde jure merito Apostolica Sedes proscripsit in *Syllabo* Pii IX propositiones hasce: «Liberum cuique homini est eam amplecti atque profiteri religionem, quam rationis lumine quis ductus veram

no llamarlos al fin de la vida; no consentir que los llamen sus amigos; rodear á éstos de las más exquisitas precauciones cuando estén enfermos, á fin de que no se acerque á su lecho ningún sacerdote, aunque el moribundo lo reclame., *Op. cit.*, pag. 353.

putaverit. — Homines in cujusvis religionis cultu viam æternæ salutis reperire, æternamque salutem assequi possunt.»

SOLVUNTUR OBJECTIONES

Obj. 1.º adversus 1.^{am} thesim. Deus, utpote infinita intelligentia præditus, intime perspectas habet hominum mentes et necessitates, ac proinde opus non est, oratione vocali aut aliis externis signis in conceptu ejus uti: ergo supervacaneus existit cultus externus, nec quidpiam utilitatis sensibilis deprecatio habet.

Resp. neg. cons. Objectio ista vulgaris rationalismi, quam tamen transcendentalis rationalismi parens Kant iterum recoquit ¹, jam pridem a D. Thoma abunde fuerat soluta, ut ex probationibus thesis patet. Oratione enim vocali, aliisque rebus sensibilibus in cultu divino utimur, non quidem propter Deum, quasi ipse iis indigeat ad cognoscendum nostras necessitates aut animi affectus, sed ut nos ipsos Deo, quoad corpus et sensibilia, offeramus et subjiciamus; præsertim vero ad excitandum et fovendum animæ subjectionem et internos affectus erga Deum. Nam, ut scite habet cit. D. Thomas, «mens humana indiget ad hoc, quod conjugatur Deo, sensibilibus manuductione... et ideo in divino cultu necesse est aliquibus corporalibus uti, ut eis quasi signis quibusdam mens hominis excitetur ad spirituales actus, quibus Deo conjugitur» ².

Porro, «hujusmodi exteriora, subdit ille ³, non exhibentur Deo quasi his indigeat, sed exhibentur Deo tamquam signa

¹ «La prière, inquit ille, comme culte formel et interieur, et par consequent comme moyen de grace, est une illusion et une superstition; c'est du fetichisme; car elle n'est que l'expression d'un desir formulé devant un Etre qui n'a pas besoin que nous lui parlions de nos besoins pour les connaitre.» Apud Oischinger, *Diction. encycl. cit.*, t. XIX, pag. 473.

² *Sum. Theol.*, 2.^a 2.^æ, q. 81, art. 7.º

³ *Ibid.* ad 2.^m

quædam interiorum et spiritualium operum, quæ per se (principaliter) Deus acceptat.»

Inst. Spiritui puro respondet cultus pure spiritualis et internus; sed Deus est purissimus spiritus; ergo...

Resp. dist. maj. *Tamquam principalis ac per se intentus*, conc.; *per exclusionem externi ac corporalis tamquam secundarii et ad spiritualem ordinati*, neg. Verum equidem est, actus interiores et spirituales præcipuum locum obtinere in cultu religioso veri Dei, immo externi sine internis veri cultus rationem non habent; ast exinde minime consequitur, externos actus ad cultum religiosum, secundo saltem, non spectare, dum internis junguntur, ad horumque intensitatem et conservationem ordinantur. Unde merito D. Thomas: «Religio habet quidem interiores actus, quasi principales et per se ad religionem pertinentes; exteriores vero actus, quasi secundarios et ad interiores actus ordinatos» ¹.

Obj. 2.º Saltem oratio, seu deprecatio ad Deum pro beneficiis obtinendis inutiles sunt; ergo saltem cultu orationis non est colendus. Prob. ant. Quidquid in tempore fit, Deus ab æterno præscivit ac præordinavit; sed præscientia Dei atque ejusdem decreta mutari nequeunt precibus hominum; ergo...

Resp. 1.º Neg. ant. et cons. Quia etiam data inefficacia orationis quoad beneficia vel dona, quæ a Deo postulantur, adhuc oratio utilis esset ac verus Dei cultus, quatenus per ipsam homo perfectius Deo subjicitur ac jungitur, quod non minimum objectum existit, nec minima utilitas orationis et precum, quas in Dei conspectu effundimus.

Resp. 2.º Neg. ant. Ad prob., dist. maj. Ab æterno præscivit et præordinavit, *ut implendum in tempore ex concursu creaturæ juxta cujusque conditionem*, conc.; *ut implendum ex fatali necessitate*, neg. Et hanc quoque objectionem, quam hodierni rationalistæ post Voltaire et Rousseau regerunt, sex abhinc sæculis præoccupavit D. Thomas his verbis ²:

¹ *Loc. cit.*

² *Oper. cit.*, quæst. 83, art. 2.º

«Ex divina Providentia non solum disponitur, qui effectus fiant, sed etiam ex quibus causis et quo ordine proveniant.»

«Inter alias autem causas, sunt etiam quorundam (effectuum) causæ actus humani. Unde oportet, homines agere aliqua, non ut per suos actus divinam dispositionem immutent, sed ut per actus suos impleant quosdam effectus secundum ordinem a Deo dispositum. Et simile est etiam de oratione. Non enim propter hoc oramus, ut divinam dispositionem immutemus, sed ut id impetremus, quod Deus disposuit per orationes esse implendum.» Itaque præordinatio Dei non recipit beneficium vel bonum conferendum nude sumptum, sed ut conferendum per orationem, ita ut ipsa oratio hominis ingrediatur decretum Dei, sicut applicatio medicinæ ingreditur Dei æternum decretum circa sanitatem ægroti ¹.

Obj. 3.º adversus 2.^{am} thesim. Jus naturæ impediri legitime nequit per ullam potestatem humanam; sed libertas cultuum seu religionum competit homini ex jure naturæ; ergo... Prob. min. Homo ex propria natura libertatem sibi vendicat credendi hoc, vel illud circa Deum, et cultum ipsi exhibendum; ergo...

Resp. neg. min. Ad prob., dist. ant. Libertatem *moralem*, neg.; *physicam*, sub.: quoad forum internum conscientiæ, conc.; quoad exteriores actus, neg. Primum itaque, tantum abest, ut homo libertatem moralem sibi vendicet ex jure naturæ quoad fidem et cultum Dei, quasi penes ejus

¹ Apposite ad rem Maistre: "On ne peut faire aucune objection contre la prière qu'on ne puisse faire contre la médecine. Ce malade doit mourir ou ne pas mourir. Donc il est inutile de lui administrer des remèdes; donc il n'y a point de médecine. Où est la différence? Nous ne voulons pas faire attention que les causes secondes se combinent avec l'action supérieure: ce malade mourra, ou ne mourra pas: oui, sans doute; il mourra, s'il ne prend pas des remèdes, et il ne mourra pas s'il en use. Cette condition, s'il est permis de s'exprimer ainsi, fait portion du décret divin."

arbitrium esset quemlibet cultum Deo præstare, ut potius ex jure naturæ teneatur veram fidem verumque cultum eidem exhibere. Deinde, si libertas, non *moraliter*, seu quatenus rectæ rationi ac legi conformari debet, sed *physice* tantum, seu quatenus coactioni et violentiæ non subest, spectetur, homini quidem competit quoad actus internos conscientiæ, quippe qui ex propria natura judicium et potestatem aliorum hominum effugiunt, minime vero judicium et potestatem humanam effugiunt quoad externas ipsorum manifestationes, ac proinde quoad libertatem cultuum ad sensum thesis.

Obj. 4.º Ex nostra thesi ejusque probationibus consequitur, principes nationum, quæ hæresi aut infidelitate inficiuntur, jus habere impediendi introductionem libertatis cultuum, ac proinde introductionem catholicæ Religionis; at qui hoc est absurdum; ergo...

Resp. neg. ant. Objectio enim procedit ex hypothesi, non minus impia quam falsa, eadem jura deberi veritati ac errori, bono et malo; cum e contra recta ratio simul cum lege naturali præcipiat veritatem et bonum fovere, tueri, atque protegere: errorem et malum, præsertim quoad religionem, vitare et fugere. Itaque, qui societati hæreticæ vel infideli præsent, jus et obligationem habent, non solum non obstandi introductioni catholicæ Religionis, sed eandem amplectendi ac protegendi, a qua obligatione solum per accidens excusari possunt ex hypothesi ignorantia invincibilis circa veritatem Religionis; quæ quidem ignorantia apud principes et magistratus supremos nationum, præsertim hæreticorum, difficillime locum habere potest.

Obj. 5.º Ex libertate cultuum maxima beneficia et utilitates profluere nata sunt erga rempublicam, ipsamque catholicam Ecclesiam; ergo... Ant. constant. Nam: 1.º nationis divitiæ augentur ex affluentia pecuniæ (capitales) exterorum civium. 2.º Clerus catholicus perfectior evadit quoad scientiam et mores, ex conflictatione et communicatione cum ministris aliarum religionum. 3.º Catholici sinceri ferventior pietatem ostendunt atque præ se ferunt, ut contingit in